

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЗАМІЩЕННЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

О.Б. Переверза, асп.

Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов

Актуальність даного дослідження зумовлена тенденціями сучасної лінгвістики до вивчення дієвості антропоцентричного фактору співвідношення мови та мовлення, вербальних та невербальних знаків (Арнольд 1982; Левицький 1998; Будагов 1958). Вивчення парадигм мовних одиниць сприяє глибокому осмисленню проблем системної організації мови.

Актуальним є, на нашу думку, розпізнання лінгвістичних та соціальних чинників слів-замінників англійської мови, які до цього часу розглядалися спорадично (Будагов 1958; Лукин 1999; Швачко 1983; Swan 1995). Валідним, на нашу думку, є розпізнання сутності парадигми знаків-замінників, їх подання у мові.

Заміщення (субституція) передбачає заміну одного елемента іншим при схожості їх семантичного наповнення (Hornby 1979; Guralnik 1979; Ахманова 1966). До парадигми субститутів відносять слова вторинної номінації. Субституція як лінгвістичний феномен обумовлена іманентним характером конкретної мови. В англійській мові показовою є актуалізація заміщення для реалізації структурної завершеності синтаксичних одиниць. У функції заміщення використовуються абстрактні одиниці мови, які позбавлені конкретного денотату за межами висловлювання. Заміщення – це універсальний процес. Пор.: лат. *substitutio*; англ. *substitutes, substitution*; укр. *заміщення, субституція*; рос. *замещение, субституция*.

На фонетичному рівні в процесі асиміляції має місце заміщення звуків (Кротевич 1957:188; Ахманова 1966:154; Мюллер 1953:480). Традиційно букви замінюють фонемі, а транскрипція – звуки (Ахманова 1966:479). До субститутів належать також і абrevіатурні одиниці – складноскорочені слова, утворені з початкових складів або з перших літер слів словосполучення. Цей процес є дієвим у сфері науки, виробництва, комп'ютерної техніки, мобільного зв'язку тощо (Левицький 1988:309). Пор.: *SMS – short messaging system, U – university, BTW – by the way, FYI – for your information, IMO – in my opinion, F2F – face to face, IC – I see, STW – search the web, TU – thank you, 2moro – tomorrow*. Серед скорочень особливе місце посідають акроніми типу *UNESCO, VIP – very important persons, HAND – have a nice day*. Д.Гаймз вдало використав феномен акронізмів для позначення комунікативних дій:

S – setting or scene – де і коли відбувається подія?

P – participants – хто бере участь?

E – ends/goals/outcomes – чого хочуть досягти комуніканти?

A – act sequence – що сказано та зроблено?

K – key/tonal colouring and manner of speech – яким є емоційне забарвлення?

I – instrumentalities/channels – які “канали” комунікації (усні, письмові) та “коди” (стилі) використані?

N – norms of interaction – чому комуніканти повинні поводити себе саме так?

G – genre/larger textual categories – тип мовленнєвої події (Hymes 1972:56).

Грамматична заміна спостерігається у реченнях типу *Завтра я уезжаю* (Ахманова 1966:154).

На лексичному рівні заміщення передбачає взаємозаміщення функціонально схожих слів. Традиційними словами-замінниками є займенники. Пор.: англ. *pro-noun*, укр. *займенник*, рос. *местоимение*. Наприклад, *-James, it's Edmond you ought to scold for not eating enough. He hardly touched anything except coffee* (O'Neill 1972).

Займенники – це поліфункціональні, абстрактні одиниці, які наповнюються конкретикою у мовленні. Займенники реалізують феномен солідарності з “читачем у тексті” (*reader in the text, audience*). Пор.: аспект діалогізму типу “*You and I*” attitude. Наприклад, *The system computes the users who are most similar to your interests, your taste-mates, so to speak* (Internet Computing 1997). *By skilfully weaving together different threads, she has done a superb job of explaining the current views and questions that lie before us* (Spectrum 1994). *The problem is so broad that maybe we should start by defining it* (Spectrum 1994). Експліцитне авторське я (I) є усталеною етикетною рисою англо-американського наукового дискурсу на відміну від україномовного, в якому переважає інклюзивне *ми*. В англо-американській науковій комунікації співіснують *I* та *we/I and others/other people* (неозначено-особовий агенс, так званий *pluralis auctoris/editorial we*). Пор.: *We know that the system is still in its infancy, and there will always be things to add* (Communication Magazine 1996). *Today, like hundreds of thousands of other people, I use my personal computer* (The Sciences 1994). *Inclusive/editorial we – pluralis auctoris* актуалізує ефект обережного залучення читача до співпраці (Гльченко 2002:138-140). У ролі субституту виступають також іменники. Пор.: *You're a fine lunk head! Haven't you any sense? The one thing to avoid is saying anything that would get her more upset over Edmond* (O'Neill 1972).

На синтаксичному рівні релевантними є словосполучення з формами незалежного родового відмінка типу *at the baker's, at the butcher's, at the hairdresser's*. Зазначені експліцитні одиниці заміщають еліптовані словосполучення.

Еліпсис – це вид мовної універсалії (Кверк 1985; Арнольд 1982:86), що слугує засобом компресії інформації та усунення надмірності. На відміну від імплікації, еліпсис передбачає негайне поповнення елементів, що бракують у висловлюванні, з безпосереднього контексту чи ситуації (Шендельс 1977:109; Старикова 1976; Печепцов 1971:172-173).

Функцію заміщення виконують також числівники в умовах згорнутого словосполучення. Уцільнення граматичної структури передбачає збільшення семантичного навантаження нумерального компонента. Пор.: *He's coming at 4.30, but he's to catch a train back at six-twenty. I could buy for ten thousand. That would only be four hundred a year. But I should have to pay a thousand a year rent, and that would only leave me five hundred. Then swiftly, beautifully, the muffled explosions followed: two, three, four, five and the last a glorious detonation that must have been at least a quarter of a mile down the valley* (Cronin 1963). В словосполученнях Num(N) реалізується специфічна кореляція між поверхневою та

глибинною структурами зазначеної одиниці (Швачко 1983:140-160). Імплицитність сполучень Num(N) легко поповнюється компенсаторною функцією контексту та паралінгвістичними елементами (Старикова 1974:33). Експліцитними, стійкими елементами в умовах Num(N) виступають числівники, що номінують кількість та заміщують субститут. Традиційним для англійської мови є використання еліптованих нумеральних словосполучень для позначення маршрутів поїздів, літаків, часу їх прибуття та відправлення. Пор.: *How old is she? –Twenty – almost twenty one. The clock hands pointed to ten minutes after five (Hemingway 1976). In the train – the two twenty-seven (Cristie 1975).* Згорнуті Num(N) свідчать про асиметрію між формою та змістом, про смислову рівність між частиною та цілим, про кореляцію між семантичною цільністю та структурною дискретністю.

В парадигмі субститутів виокремлюються дієслова типу *do, did, shall, will, have*, так звані *prop-words*. Пор.: 1) – *So keep up the good work, Mary. –I will, dear (O’Neill 1972).* 2) – *I thought I ate a lot. – You didn’t [...] (O’Neill 1972).* 3) – *[...] But thank God. I’ve kept my appetite and I’ve the digestion of a young man of twenty, if I am sixty-five. – You surely have, James (O’Neill 1972).* “Пусті” дієслова вживаються не тільки у функції заміщення, але і у функції синтаксичної завершеності, на перехресті осей синтаксичного та семантичного. Пор.: *to go naked, to run wild, to have a smoke.* В англійській мові субститути детермінуються іманентною структурою конкретної мови. Пор.: вживання *too, so, either, neither* з дієсловами-субститутами: *My parents live in California. Your parents do, too. So do your parents (Swan 1995). I haven’t seen your brother. John hasn’t, either. Neither has John (Swan 1995).*

Дейктичні слова позначені біфункціональністю, вони реалізують як вказівну так і субститутивну функції. Пор.: –*Yesterday when I went for a walk I dropped in at the Inn – [...] And who do you think I met there [...] (O’Neill 1972).* –*[...] I’ve always hated this town and everyone in it. You know that. I never wanted to live here in the first place, but your father liked it and insisted on building this house, and I’ve had to come here every summer (O’Neill 1972).*

Функцію заміщення реалізують синоніми – слова, близькі за змістом, але різні за звучанням (Будагов 1958:50). Використання синонімів (слів та словосполучень) зумовлюється бажанням комунікантів уникнути маловживані форми (Ахманова 1966:154). Спільною для синонімів є їх спроможність заміщення однієї одиниці іншою з огляду на їх функціональну схожість. Пор.: *Hit (or kick, knock, run) one’s head against a (or the) (brick or stone) wall. Hold (or keep, stand) aloof. Hit the breeze (or pike, road, trail) (Баранцев 1956).*

Парадигма замісників включає значний арсенал мовленнєвих одиниць та часток. Пор.: –*Anyway, you’re got to be fair, Mama. It may have been all his fault in the beginning, but you know that later on, even if he’d wanted to, we couldn’t have had people here –I mean, you wouldn’t have wanted them (O’Neill 1972).*

Заміщення займає різні рівні мовної системи. Цей процес корелює з такими категоріями тексту, як заголовок, метатекст, цитата, епіграф, анаграма, рекламний текст, анотація тощо. Заміщення в комунікативних одиницях відрізняється від заміщення на рівні номінативних одиниць. Заміна тут співвідноситься з дейксисом. Заголовок, наприклад, співвідноситься з різними референтами: він вказує на його форму та формально-семантичні зв’язки з текстом. Функція заміщення тут має амбівалентний характер. Заголовок – це верхня та нижня границі тексту, що віддзеркалюють його тематично-рематичний дизайн. Заголовок актуалізує заміщення цілого (тексту) його частиною - назвою (Лукин 1999:59). Текст – розширений до кінця заголовок, а заголовок – це згорнутий до 2-3 слів текст (Кржижановский 1931:3). За межами тексту заголовок наближується за функцією до власного імені. Пор.: статус заголовка в каталогах, бібліотечних каналах, списках, об’явах, рекламах. Універсальними є також слова-конектори, метаорганізатори, які слугують фокусуванню уваги адресата, допомагають йому осмислити катафоричні та анафоричні функції заміщення (Вежбицка 1978). До метаорганізаторів тексту належать анаграми, які формально фокусують увагу читача на референті тексту (Лукин 1999:63). Загадки - це анаграми, у яких експліцитною є рема, а імплицитною – тема. Анаграми та відгадки тяжіють до криптограматичного шифру (Якобсон 1985). Пор.: *What becomes shorter when it is longer?; What letter surrounds the British isles? (letter c, бо c [si:] омонімічне слову sea).*

Таким чином, в англійській мові існує парадигма замісників, вивчення яких є актуальним для осмислення онтологічних та когнітивних аспектів мовлення.

Подальшого дослідження чекають питання кореляції вербальних та невербальних знаків-замінників, їх функціонування в писемному мовленні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И.В. Импликация как прием построения текста и предмет филологического изучения // Вопросы языкознания, 1982.- №4.- С. 83-91.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1966.- 606 с.
3. Баранцев К.Т. Фразеологичний словник англійської мови. – К.: Радянська школа, 1956.- 389 с.
4. Будагов Р.А. Введение в науку о языке.- М.: Учпедгиз, 1958. – 435 с.
5. Вежбицка А. Метатекст в тексте // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. VIII. – Лингвистика текста. – М: Прогресс, 1978.
6. Ильченко О.М. Етикетизация англо-американского научного дискурсу: Дис... д-ра филол. наук: 10.02.04. – К., 2002.– 421 с.
7. Кротевич С.В., Розевич Н.С. Словник лінгвістичних термінів. -К: Вид-во АН УРСР, 1957. -235с.
8. Кржижановский С. Поэтика заглавий.– М., 1931.
9. Левицкий А.Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного языка.– К.: Киевский гос. лингвист. ун-т, 1998. – 362 с.
10. Лукин В.А. Художественный текст. Основы лингвистической теории и элементы анализа. – М.: Из-во «Ось-89», 1999.– 189 с.
11. Мюллер В.К. Англо-русский словарь. - М.: Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1953.– 697 с.
12. Почепцов Г.Г. Об учете имплицитного компонента глубинной структуры при семантическом синтезе // Автоматическая переработка текста методами прикладной лингвистики. – Кишенев: Штинца, 1971. – С. 172-173.
13. Старикова Е.Н. Имплицитная предикативность в современном английском языке. – К.: Изд-во Киевского университета, 1974. – 143 с.
14. Швачко С.А. Английские числительные и их место в лексико-семантическом поле количества: Дис... д-ра филол. наук: 10.02.04. – Киев, 1983. – 360 с.
15. Шендельс Е.И. Имплицитность в грамматике // Предмет и методы синтаксической семантики: Сб. науч. тр. –М.: Моск. гос. пед. институт ин. языков им. М.Тореза, 1977.- Вып.112. – С. 109-120.
16. Communication Magazine 06.1996. -160р.

17. Christie A. Selected stories.- M.: Progress Publishers, 1975. - 263p.
18. Cronin A.J. The Citadel. - M.: FLPH, 1963. -475 p.
19. David B. Guralnik Webster's New World Dictionary of the American Language.- Fawcett Popular Library N.Y., 1979. – 696 p.
20. Hemingway E. Farewell to Arms. – M.: Progress Publishers, 1976. - 286 p.
21. A.S.Hornby, E.V.Gatenby, H.Wakefield The Advanced Learner's Dictionary of Current English. - London: Oxford University Press, 1979. – 1527 p.
22. Hymes D. Models of the Interaction of Language and Social Life // Directions in Sociolinguistics: the ethnography of communication. – N.Y: Holt, Rinehart and Winston, 1972.– P. 35-71.
23. Internet Computing 07/08 1997-112 p.
24. IEEE Spectrum 02.1994-64 p.
25. IEEE Spectrum 09.1994-92 p.
26. O'Neill Long Days Journey into Night. – M.: Progress Publishers, 1972. – 150 p.
27. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Swartvick J. A Comprehensive Grammar of the English Language. – L.-N.Y.: Longman, 1985. – 1779 p.
28. Swan M. Practical English Usage. – Oxford, 1995. – 658 p.
29. The Sciences 11/12.1994. - 48 p.

Надійшла до редколегії 18 березня 2003р.